

VIIHTEELLISTETTY POLITIIKKA

TAPAUSTUTKIMUS 1900-LUVUN ALUN SUOMALAISTEN SOCIALISTIEN POLIITTISESTA TOIMINNASTA

Politiikan viihhteellistymistä on pidetty jälkimodernina ilmiönä, joka liittyy toisen maailmansodan jälkeiseen mediaan ja etenkin televisioon. Viihteellistymisen on esitetty pilaavan politiikan siirtämällä fokuksen asioista henkilöihin, tunteisiin ja hömppään. Ilmiö on yhdistetty myös jälkimoderneihin identiteetin ja kansalaisuuden rakentumisen muotoihin. Artikkelissamme osoitamme edellä kuvatun näkemyksen politiikan viihhteellistymisestä historiattomaksi. Osoitamme 1900-luvun alun suomalaisten sosialistien poliittista toimintaa koskevan tapaustutkimuksen avulla, että viihteen ja politiikan yhtymäkohtia on ollut runsaasti jo tuolloin. Analysoimme sosialistisen politiikan viihhteellisyyttä pilalehti Kurikan (1904–1906) ja Ihanneliiton toiminnan (1903–1912) sekä erilaisten sosialististen julkaisujen ja toimintamuotojen avulla. Esitämme havaintonamme, että vaikka sosialistit suhtautuivat varauksellisesti ”ajanvietteeksi” tai ”kaupalliseksi” määritettyyn viihhteeseen, sen elementtejä hyödynnettiin tietoisesti ja monin eri tavoin poliittisessa toiminnassa. Analyysimme perusteella politiikkaa on viihhteellistetty jo sata vuotta sitten. Poliitiikan viihhteellistämällä on ollut useita erilaisia funktioita: viihhteellä pyrittiin kasvattamaan sosialistien kannattajakuntaa, vahvistamaan sitoutumisastetta sekä tekemään tutuksi järjestäytyneen toiminnan periaatteita ja sosialismin aatetta.

Viihde on vaikea käsite. Tuore sanakirja kertoo viihteen olevan ”kevyttä ajanvietettä” (*MOT Kielitoimiston sanakirja 2.0*). Yhdyssanoja, joissa viihde esiintyy, ovat esimerkiksi televisio-, massa- ja väkivaltaviihde. Käyttöesimerkkien mukaan elokuva voi olla ”hyvää viihdettä” ja ihminen voi ”vaihtaa, heittää viihhteelle” eli ”ryhtyä juhlimaan, vaihtaa vapaalle, irrotella” (emt.). Viihde on siis ”kevyttä” ja medioitunutta sekä toisinaan laajalle yleisölle suunnattua. Sanakirjaan valitut esimerkit osoittavat, että viihdettä pidetään sisällöltään epäilyttävänä. Sen sijaan sanakirja ei tunne ”laatuviihdettä”, joka ilmentäisi viihdettä myönteisenä ilmiönä.

Viihteen käsite on sidottu historialliseen kontekstiinsa. Se on määritelty eri aikoina ja käyttöyhteyksissä kulloinkin omalla tavallaan. Sanana viihde ei ole vanha. ”Viihde” voitti vuonna 1947 *Suomen Kuvalehden* ja Yleisradion järjestämän sanakilpailun, jolla haluttiin löytää ajanmukaisempi ja sopivampi käsite kuvaamaan sitä, mitä aiemmin oli kutsuttu ajanvietteeksi. Viihdettä ei näin ollen tunnettu 1900-luvun alussa, vaan tuolloin puhuttiin esimerkiksi ajanvietemusiikista viihdemusiikin sijaan. (Kolehmainen 2008.) Ajanvietteen konnotaatiot johonkin vähäarvoiseen muistuttavat niitä, jotka on liitetty viihteseenkin. *Vanhan kirjasuomen sanakirja* (1985) tarjoaa muun muassa seuraavat esimerkit ajanviete-sanana käytöstä 1700-luvulla: ”(W)älttää kaikkia kelwottomia ja turhia ajaan wietteitä ja pakanallisia huwituxia” sekä ”[Ihminen] kaikkein huwitusten ja ajanwietteitten alla on lewotoin”. Viihteen, ajanvietteen ja huvituksen merkitykset ovat verrattain samankaltaiset. Näin ollen, vaikka viihdettä ei 1900-luvun alussa tarkkaan ottaen ollutkaan, oli ajassa ilmiöitä, joiden asema ja merkitys vastaavat nykyajan viihteen sisältöä.

Akateemisessa keskustelussa viihde (*entertainment*) on suhteellisen näkyvän käsite, jonka määritelmistä tai käyttötavoista ei ole paljoa keskusteltu. Syynä on ehkä, kuten Richard Dyer olettaa (1993/1977, 272), että käsitteen merkitys on itsestään selvä ja arkiymmärrykseen sidottu. Dyer käsittelee viihteen utopistista ulottuvuutta, johon ymmärrykset viihteen todellisuuspakona ja toiveiden täyttymyksenä viittaavat (emt., 273). Dyer määrittelee viihteen olevan ”esityksen tyyppi, jonka tarkoitus on tuottaa voittoa”. Hänen mukaansa viihteen tekijät tuottavat yleisölle (*public*) esityksiä, joiden tarkoituksena on nimenomaan tarjota nautintoa. (Emt., 272.) Dyerin määritelmä merkitsee erontekoa kaupallisen, kapitalistiseen tuotantoon sidotun viihteen ja feodaalisessa, sosialistisessa ja heimoyhteiskunnassa tuotetun viihteellisen esityksen välille. Sen sijaan Jostein Gripsrudin (2002) määritelmä viihteenä ei sisällä tällaista eroa, vaan hän viittaa antropologi Victor Turnerin ajatuksen ”välitilasta”, jonne viihde saa vastaanottajansa asettumaan ja jättämään reaali maailman (emt., 276; ks. Turner & Turner 1978, 3, 231). Tätä omistautumista on mediatutkimuksessa myös lähestytty vaikutuksen (*media effect*) käsitteen kautta (Bryant & Miron 2002).

Niin ajanvietteeseen kuin viihteseenkin liitetään kielteisiä mielikuvia, joissa ne irrotetaan toiminnasta ja toimijuudesta. Viihteen ja ajanvietteen parissa voidaan nimenomaan viihtyä ja kuluttaa aikaa, mutta tekemistä, tietoisuutta tai intentionaalisuutta ne eivät edellytä. Tällaisen ”toimimattomuuden” leviäminen muille elämän aloille on omiaan herättämään vastustusta. Esimerkiksi politiikan alueella viihde on helposti tulkittu haitalliseksi, sillä politiikan koko toimintalogiikan edellytyksenä on – jos poliittiseen teoriaan on uskomisen – valveutunut, tietoinen ja päätöksentekoon kykeneväinen kansalainen. Ajanvietteen ja viihteen yhteensopimattomuus politiikkaan korostuu, kun huomioidaan, että viihde yhdistetään helposti tunteisiin, joita politiikassa on usein pidetty epäilyttävänä rationaalisen poliittisen toiminnan vastakohtina tai jopa esteinä (Goodwin ym. 2001, 1–9). Viihteen ja politiikan kohtaamiseen kriittisesti suhtautuvasta näkökulmasta viihteellistyminen yhdistettynä poliittiseen sfääriin merkitsee siis sitä, että ”kevyt”, ”kaupallinen” ja ”tunteellinen” viihde valtaa alaa tai saastuttaa ”raskaampaa” ja ”vakavampaa” poliittista toimintaa. Poliitiikan lisäksi toinen ala, johon ”viihteellistyminen” on yhdistetty, on media. Usein median viihteellistyminen myös nähdään

politiikan viihteellistymisen edellytyksenä. Poliitiikan viihteellistyminen on sidottu joukkotiedotusvälineiden tuotannon, sisällön ja kulutuksen muutoksiin. Kyseistä prosessia on myös kuvattu politiikan viestinnällistymiseksi (Moring & Himmelstein 1993).

Poliitiikan viihteellistymistä, kuten politiikan ja median suhteita laajemminkin, on lähestytty kahdelta suunnalta (Corner & Pels 2003). Yhtäältä on esitetty huoli median ja viihteen vaikutuksista poliittisiin prosesseihin. Toisaalta media ja ehkä yllättäen myös viihteellisyys on nähty poliittista toimintaa ja demokraattisia prosesseja mahdollistavana tai tukevana instituutiona (emt., 3–4). Riippumatta siitä, miten asiaa on tarkasteltu, on politiikan ja viihteen kytkökset nähty myöhäismodernille ajalle ominaisina, varsinkin televisioon sidottuna ilmiönä.

Tässä artikkelissa pyrimme valaisemaan keskustelua politiikan viihteellistymisestä sekä laajemmin politiikan ja viihteen yhteyksistä tarkastelemalla tällaisia kytköksiä 1900-luvun alun Suomen suuriruhtinaskuntaan sijoituvassa sosialistisessa poliittisessa toiminnassa. Osoitamme 1900-luvun alun sosialistista poliittista toimintaa koskevan tapaustutkimuksen avulla, että politiikka ja viihde olivat usein toisiinsa kietoutuneita ja että politiikan tekemisen kannalta viihteellä oli monia erilaisia funktioita. Analyysi kohdistuu toisin sanoen viihteen käyttöön poliittisen toiminnan osana. Nostamme esille erilaisia viihteen käyttötapoja ja kartoitamme viihteen asemaa sosialistisessa toiminnassa. Tutkimme viihteellisten toimintamuotojen ja tekstien tuottamisen ehtoja ja näiden tyyppien kirjoja (ks. Johnson 1983). Tutkimalla viihteen osuutta poliittisissa teksteissä ja muussa poliittisessa toiminnassa päästään käsiksi siihen, minkälaista tietoa ja minkälaisia käsityksiä politiikasta on ollut ja miten politiikkaa on tehty viihteen avulla 1900-luvun alussa (ks. Karvonen 2004).

HISTORIALLISET AINEISTOT

Analysoimamme aineistot 1900-luvun alun suomalaisen sosialistisen politiikan piiristä on kerätty osana laajempaa *Suuri murros 1905 ja kansapuheen variaatiot* -tutkimushanketta (2006–2009). Artikkelin synty liittyy siihen, että jäämme pohtimaan havaintoamme 1900-luvun alun politiikan viihteellisyydestä eli niistä eri tavoista, joilla politiikkaa tietoisesti viihteellistettiin. Historialliset alkuperäisaineistot asettivat teesin politiikan viihteellistymisestä uuteen valoon, vaikka eivät kumoaisi ajatusta viihteellistymisen laadullisesta muuttumisesta tai lisääntyvästä merkityksestä 1900-luvun loppua lähestyttäessä. Erilaisia tutkimusaineistoja analysoidessamme huomasimme, että viihteellisyys oli usein vahvasti läsnä sosialistisessa toiminnassa, ja sen suhdetta politiikkaan myös mietittiin. Viihteen asema sosialistisissa julkaisuissa ja toiminnassa oli moniulotteinen, ja siksi aloimme pohtia, mistä komponenteista viihde koostuu, miten viihde yhdistyy politiikkaan sekä minkälaisia välineitä hyödyntäen politiikan viihde kohdennetaan yleisöille. Myös muut poliittiset ryhmät ja puolueet käyttivät viihdettä poliittisten näkemystensä esittämisessä. Viihteen ja politiikan historiallisia yhteyksiä Suomessa voisi hyvin tutkia enemmänkin laajentamalla tarkastelua muiden puoluepoliittisten ryhmien ja aatteellisten kansalaisjärjestöjen toimintaan.

Tässä esittelemämme esimerkit olemme valinneet siten, että ne edustaisivat useita erityyppisiä sosialistisen poliittisen toiminnan muotoja, joilla pyrittiin puhuttelemaan sosialistiseen järjestötoimintaan vaihtelevasti sitoutuneita yleisöjä. Kannattajiin lukeutuivat potentiaalisesti työväenyhdistysten jäsenet sekä sosialisteja äänestäneet tämän tultua mahdolliseksi vuonna 1907. Heitä ja heidän lapsiaan houkuteltiin sitoutumaan vahvemmin sosialistien toimintaan, jota järjestettiin työväentaloilla. Samalla viihteellisten iltamien avulla haettiin työväenliikkeelle uusia kannattajia. Sosialistisia lehtiä lukevat olivat oletettavasti enemmän kiinnittyneet työväenjärjestöjen toimintaan, ja he seurasivat poliittisia linjauksia sisältäpäin. Kuitenkin eri koulukuntien näkemysten ymmärtäminen vaati jo vahvempaa sitoutumista ja aktiivista osallistumista toimintaan.

Analysoimamme empiiriset alkuperäisaineistot koostuvat systemaattisesti kerätyistä ja läpikäydyistä julkaisuista ja arkistoiduista dokumenteista (ks. Arkistolähteet ja aikalaiskirjallisuus). Ensimmäisen aineistokokonaisuuden muodostavat Ihanneliiton arkistomateriaalit ja julkaisut sekä Sosialidemokraattisen Työläisnaisliiton asiakirjat ja sanomalehdet 1900-luvun ensimmäisiltä vuosikymmeniltä. Aineistot on analysoitu laadullisen sisällönanalyysin menetelmin. Laajemmalle yleisölle osoitettujen julkaisujen kohdalla on kiinnitetty sisältöjen ohella huomiota erilaisiin retorisiin keinoihin.

Ihanneliiton poliittisen toiminnan kohteena olivat työläisperheiden lapset ja nuoret, joita yritettiin kasvattaa sosialismin ihanteisiin ja työväenjärjestöjen toimintatapoihin. Työväenjärjestöjen varhaiskasvatustyö oli saanut alkunsa raittiusliikkeen piirissä 1800-luvun puolella. Varsinainen oma toiminta käynnistyi vuonna 1903, kun Työläisnaisliitto perusti ensimmäiset Ihanneliitot. Ihanneliittotyön tunnuksena oli sosialidemokraattinen iskulause: ”Me vaadimme: oikeutta hyvinvointiin, hyvinvointia kaikille”. Vuosina 1905–1911 suuremmissa kaupungeissa ja teollisuuspaikkakunnilla toimi vuosittain kymmenkunta Ihanneliiton alajaostoa. Lisäksi vuodesta 1908 julkaistulla *Ihanne*-lehdellä, joka aluksi levisi *Työläisnainen*-lehden välissä, tavoitettiin työläisperheiden lapsia hiukan laajemmin. (Sos. Dem. Työläisnaisliitto ek 1902–1912.)

Toinen aineistokokonaisuus, areena politiikan ja viihteen kohtaamiselle 1900-luvun alussa, on sosialistinen pilalehti *Kurikka*. Lehti oli suosittu: sen painosmäärä oli 7 500 kappaletta vuoden 1907 paikkeilla (Uino 1991, 327), mikä oli enemmän kuin monen sosialistisen sanomalehden levikki. Huumorille oli poliittisen kritiikin välineenä tilausta (Mylläri 1983, 70; Mykkänen 2005, 91; Ylönen 2001, 24–65), ja muutkin pilalehdet olivat suosittuja. Vastustajien naurettavaksi tekeminen rakensi sosialistista yhteisyyttä ja samalla sillä pyrittiin heikentämään etenkin toisten puolueiden uskottavuutta. Lehden ilmestyminen alkoi 1904, jolloin ilmestyi lehden näyttenumero, ja sitä seuraavana vuonna se siirtyi Työväen Sanomalehti Oy:n (lyh. TSOY) julkaistavaksi, siis osaksi sosialidemokraattien kustannustoimintaa (Hokkanen 1949, 6). Vuonna 1905 ilmestyi viisi numeroa, ja tämän jälkeen lehteä ilmestyi 24 numeroa vuodessa aina vuoteen 1917 asti (Hynninen 1971, 25).

Kurikassa julkaistiin sosialistisen aatteen mukaisia tarinoita, pilakuvia, lauluja ja vitsejä, joissa eriteltiin herrojen ja rahvaan välisiä suhteita sekä pilkattiin muita puolueita ja poliittisia toimijoita. *Kurikasta* tuli Oulun puoluekokouksen päätöksellä ”puolueen pilalehti” (Uotinen 1906, 36). Lehti ilmoitti ole-

vansa ”puolueen todellinen äänenkannattaja” (Hokkanen 1949, 6). Suuri osa lehden sisällöstä oli myös selkeän poliittista tai jopa puoluepoliittista. *Kurikan* osalta on erityisesti tutkittu vuonna 1905–1906 julkaistuja lehtiä ja osin myös vaalivuoden 1907 numeroita. Tarkastelussa on kiinnitetty erityisesti huomiota yhteiskunnallisten erojen tekemiseen ja siihen, miten näistä eroista muodostetaan komiikkaa. Näiden lehtien lisäksi on käyty läpi TSOY:n johtokunnan pöytäkirjat vuosilta 1903–1906 ja sen kirjeenvaihtoa. Sosialististen nuorisoseurojen osalta yhtä on tutkittu lähemmin. Lisäksi aineistona on käytetty aikakaus- ja tilapäisjulkaisuja.

Tapaustutkimuksen mediakenttä koostuu printtimediasta. Esitämme, että politiikan viihteellistyminen saa muotonsa vain suhteessa tarjolla oleviin välineisiin ja kanaviin. Suomen suuriruhtinaskunnassa alkoi 1820–1830-luvulla ilmestyä sanomalehtiä, jotka viitoittivat tietä suomenkielisille rahvaan lehdille. Lehtiä perustettiin ja niitä lakkautettiin tiuhaan. Niin sanottujen routavuosien aikana sensuuri oli kova, ja Suomen sanomalehdistä lakkautettiin kolmasosa. Vasta vuoden 1905 jälkeen sanomalehtien määrä nousi; tuolloin maassa ilmestyi 127 sanomalehteä. Aikakauslehtien määrä taas oli kasvussa vuosien 1890–1910 aikana, sillä ammattijärjestöt, aatteelliset seurukset ja uskonnolliset ryhmät alkoivat julkaista omia lehtiään innokkaasti. (Westman 1982, 116–123.)

Ensimmäiset työväenlehdet alkoivat ilmestyä Suomessa 1880-luvulla. *Työmies*-lehti itsenäistyi vuonna 1895 ja sitä ryhtyi julkaisemaan TSOY. Työväenlehdistön läpimurtona on pidetty suurlakkoa 1905, koska sen jälkeen alettiin julkaista runsaasti sosialistisia lehtiä. Ennen lakkoa julkaistiin *Työmiehen Illanvietto* -aikakauslehteä, joka sisälsi kaunokirjallista aineistoa (Leino-Kaukiainen 1988, 543–545). Lehdistön määrän kasvu sekä yhä vilkkaampi kirjallisuuden julkaisu ja kääntäminen suomeksi todistavat kansalaisyhteiskunnan heräämisestä. Sosialistisen työväenliikkeen järjestäytyminen edellytti sekin valistushengen omaksumista aina paikallisista työväenyhdistyksistä alkaen. Valistushenki sisälsi vahvan oikeudenmukaisuuden tunteen, jonka palolla omaksuttiin niin itsekasvatuksen kuin järjestäytyneen toiminnan ihanteita (Alapuro 1994, 129–130). Näiden modernien ihanteiden levittäminen kohosi kentällä vastustusta ja sitoutumisaste työväenliikkeeseen vaihteli (Parikka 1997). Kun työväenliikkeen johdon näkemykset vastasivat kansainvälisen työväenliikkeen hengessä kehittyneen teollisen yhteiskunnan tarpeita, niin suomalainen työväestö puolestaan oli maalaisrahvasta tavoiltaan ja ajatuksiltaan (Anttila 2005, 50, 80–81). Sosialistisen politiikan ja viihteen välinen suhde liittyy epäilemättä tähän. Kuten Jari Ehrnrooth (1992, 21) toteaa, sosialidemokratian edistäminen kansan parissa vaati yhteyden pitämistä ”kaanoniinsa valittujen eikä opin ehdoilla”. Sanoman sisältö liittyi näin yleisöjen määrittelyyn: sosialistista oppia kansanomaistettiin kiinnittymisen asteen lisäämiseksi (ks. emt., 25–26).

KESKUSTELU POLITIIKAN VIIHTEELLISTYMISESTÄ

Politiikan viihteellistymisestä käytävä keskustelu tai siitä esitetty huoli on kohdistunut joukkotiedotusvälineisiin. Poliitiikan ja viihteen kytköksiin on suhtauduttu epäilevästi. Tunnetun kielteisen kannan on muotoillut Neil

Postman teoksessaan *Huvitamme itsemme hengiltä* (1987). Postmanin mukaan kaupallinen viihde on läpäissyt koko amerikkalaisen yhteiskunnan, mukaan lukien poliittisen sfäärin. Muutoksen moottorina hän pitää televisiota, joka on synnyttänyt uuden epistemologian eli maailman hahmottamisen ja totuuden määrittelemisen tavan syrjäyttäen painettuun sanaan perustuvan epistemologian. Juuri televisio puhuu ”viihteen äänellä” (Postman 1987, 85), joka leviää alalle kuin alalle alistaen muut tietämisen muodot viihdeteollisuuden logiikan alaisiksi. ”Viihteen ääntä” poliittisessa kommunikaatiossa edustaa televisiomainonta (emt., 133–139), jolla on keskeinen asema poliittisessa kampanjoinnissa ja jonka kieli on iskostunut yleisön diskursiiviseksi tavaksi hahmottaa maailmaa, myös poliittisia kysymyksiä. Televisiomainonta opettaa yleisölleen, kansalaisille, että lyhyet viestit ovat pitkiä parempia, draama selontekoa kiinnostavampaa ja vastaukset tärkeämpiä kuin vaikeat kysymykset. Katsoja oppii, että poliittiset ongelmat ovat helposti ratkaistavia, monimutkainen kielenkäyttö epäluotettavaa ja väittely ikävää (emt., 139). Myös politiikkojen asema muuttuu. Julkkispolitiikot ja pinnallinen poliittinen diskurssi ovat television aikaansaaman imago-politiikan ilmentymä. Postmanin jokseenkin dystooppisen kuvauksen mukaan tällaisessa politiikassa ei ole tilaa ideologialle tai historialle, ”autenttiselle poliittiselle ainekselle” (emt., 143).

Postmanin väittämät television vaikutuksesta politiikan viihteellistymiseen ovat tuttuja muualtakin. Tyypillistä keskustelulle on, että televisio on sen keskiössä (van Zoonen 2005, 11). Pierre Bourdieun jälkikirjoitus kirjassa *Televisiosta* (1999) rinnastaa journalismin ja television ja toteaa näitä vaivaavan ”paniikinomainen pelko ihmisten ikävyytystämisestä sekä pyrkimys viihdyttää mihin hintaan hyvänsä” (emt., 114). Myös politiikka alistetaan tälle ja siksi journalismin tapa käsitellä politiikkaa on kynninen, tyhjänpäiväinen ja yksinkertaistava. Käsittely myös keskittyy henkilöihin ja poliittisiin taktiikoihin, sivuuttaen politiikan sisällön ja asiat (Bourdieu 1999). Postmanin ja Bourdieun kärjistetyt kritiikit ovat osa laajempaa televisiosta käytyä keskustelua (Suomen osalta vrt. Moring & Himmelstein 1993), jossa viihteen ja niin kutsutun asiasisällön vastakkainasettelu on keskeinen (vrt. Valaskivi 2002). Tällä vastakkainasettelulla on ollut merkitystä esimerkiksi hahmotettaessa julkisen palvelun median sisältöjä, jolloin viihteen asemasta on ajoittain käyty kiivastakin keskustelua. Myös uutisviestinnästä käytävässä keskustelussa eronteolla on ollut merkitystä (vrt. Pietilä 2007).

Huoli viihteen vaikutuksista poliittiseen elämään sisältää muutamia perusolettamuksia. Ensinnäkin sekä politiikka että viihde nähdään medioituneina ja massamedioituneina. Ensin mainitun tapauksessa tämä merkitsee sitä, että politiikka tarvitsee viestimiä saadakseen ylipäärtään huomiota kansalaisilta ja tarjotakseen näille riittävän määrän poliittisiin toimintoihin ja päätöksenteon prosesseihin osallistumisen mahdollistavaa informaatiota (vrt. Golding & Murdock 1996, 18). Viihteen mediaalisuus puolestaan merkitsee sitä, että viihde ymmärretään joukkotiedotusvälineiden kautta leviäväksi määrätyn sisällön muodoksi. Toiseksi medioitunut viihde yhtäältä muuttaa medioiden politiikasta antaman kuvan, toisaalta vie tilaa politiikalta mediassa ja sitä kautta yleisön ja kansalaisten mielissä ja toiminnassa. Keskustelun taustalla vaikuttaa oletus demokratiasta. Median ja politiikan viihteellistymisen ongelma demokraattisessa järjestelmässä ja demo-

kraattisten ihanteiden näkökulmasta. Viihteellistymisen nähdään haittaavan demokratian toteutumista: kiinnostuksen kohteiden ollessa ”hömpässä” eikä ”tärkeissä asioissa” kansalaiset ovat yleisöä, joka ei edes halua tai tunnista mahdollisuutta osallistua poliittiseen elämään. Kaupallisia intressejä edustavana viihde myös ilmentää median tarjoamien näkökulmien puutteellisuutta. Demokratian vaatiman moniäänisen median sijaan tarjolla on vain yhdenlaista sisältöä, jonka pyrkimyksenä ovat mahdollisimman suuret katsoja- tai kuuntelijaluvut, mikä omalta osaltaan edellyttää sisällön tasapäistämistä kaikkia tyydyttäväksi.

Argumentit politiikan viihteellistymisestä ja tämän haittapuolista muistuttavat pitkälti perinteisempää populaari- ja massakulttuuria kohti suunnattua kritiikkiä. Esimerkiksi Max Horkheimerin ja Theodor Adornon (2002, 120–167) analyysi kulttuuriteollisuudesta ”massapetoksena”, Richard Hoggartin (1958, 281) huoli massaviihteen vaikutuksista työväenluokkaan ja gramscilainen analyysi massakulttuurista hegemoniaa tukevana (Gottdiener 1985) pitävät sisällään ajatuksen, että standardoitu viihde vaikuttaa yleisönsä passivoivasti ja luo petettyä yhdenmukaista massaa. Tällainen vailla identiteettiä oleva vastaanottajajoukko ei tietenkään ole poliittisesti toimintakykyinen tai valmis olemaan demokraattisen politiikan osallistuja.

On väitetty, että viihde, media tai televisio – miksi sitä kulloinkin halutaan nimittää – vaikuttaisi kielteisesti politiikan kenttään. Viimeaikainen tutkimus on kuitenkin tuonut esille näkökulman, jonka mukaan viihde voi myös tukea demokratiaa. Tässä keskustelussa on nostettu esille erityisesti populaarikulttuurin käsite. Tällöin kriittisessä keskustelussa korostetaan, että kyse on populaarikulttuurista, jolla on mahdollisia myönteisiä vaikutuksia esimerkiksi kansalaisten poliittisen kiinnostuksen lisääntymiseen tai poliittiseen mobilisaatioon. Yhden esimerkin tällaisesta näkökulmasta tarjoaa John Street teoksessaan *Politics and Popular Culture* (1997). Streetin mukaan populaarikulttuurin ja politiikan välillä on homologia: molemmat herättävät intohimoja (Street 1997, 3). Hän lähestyy politiikan ja populaarikulttuurin suhdetta kahdesta suunnasta. Ensimmäinen näkökulma on populaarikulttuurin poliittisuus, jolloin keskeinen käsite on identiteetti: ”(P)opulaarikulttuurin kyky tuottaa ja ilmaista tunteita voi tulla identiteetin perustaksi, ja tämä identiteetti voi olla poliittisen ajattelun ja toiminnan lähde” (emt., 10). Toisesta näkökulmasta politiikkaa tarkastellaan populaarikulttuuria hyödyntävänä ja muokkaavana.

Liesbet van Zoonen (2005) vetoaa kirjassaan *Entertaining the Citizen* samanlaiseen homologiaan kuin Street ja osoittaa, ettei politiikan ja viihteen tarvitse olla toisiaan poissulkevia ja että viihteellä voi olla modernin poliittisen kansalaisuuden muodostumiselle myönteisiäkin vaikutuksia. Van Zoonen vertaa fania modernistisen politiikkakäsityksen kuvaan aktiivisesta kansalaisesta: molemmat ovat kiinnostuneita, emotionaalisesti sitoutuneita, informaatiota kerääviä ja levittäviä, keskustelevia ja aatettaan ajavia (van Zoonen 2005, 145). Näin ollen politiikan viihteellistyminen ei välttämättä olisi pahasta, vaan populaarikulttuurin piiristä tutut tuotannon ja kulutuksen mallit voisivat tarjota jotain lievitystä politiikan kriisille. Artikkelin alussa esittelemämme viihteen sanakirjamääritelmä on tässä mielessä hakoiteilla: viihteen vastaanottaminen ja kuluttaminen voi olla toimintaa siinä missä poliittinen toimintakin. Ajatus ei tosin ole uusi: on todettu, että televi-

sioviihde vaatii katsojalta psyykkistä työtä ja toimijuutta (Heiskanen 1989) ja romanttisten viihdelukemistojen lukemiseen liittyy aktiivista ”keskustelua” tekstien kanssa niiden merkitysten luomiseksi (Radway 1991).

Sekä Streetin että van Zoonenin käsittelyssä populaarikulttuurin ja viihteen tärkeys sekä poliittinen kiinnostavuus perustuvat näiden kulttuurinmuotojen viehätysvoimaan. Populaarikulttuuri ja viihde tuottavat yleisöilleen mielihyvää, joka ylläpitää heidän kiinnostustaan ja tuottaa identiteettien rakennusainetta. Samalla populaarikulttuuri ja viihde tuottavat yhteisöllisyyttä, kulttuurista kansalaisuutta (Hermes 2005). Tämän käsitteen avulla on pyritty ymmärtämään niitä kansalaisuuden muotoja, joiden on tulkittu jäävän perinteisempien kansalaisuuskäsitteiden (esim. Marshall 1964) ulottumattomiin yhteiskunnassa, jossa populaari- ja mediakulttuuri yhä enenevässä määrin vaikuttaa ihmisten elämässä. Keskustelussa kulttuurisesta kansalaisuudesta on käytetty kulttuurisen julkisen sfäärin käsitettä, jonka avulla on pohdittu eritasoisten ja -kestoisten julkisuuksien sisältämiä kulttuurisia kamppailuja sekä paikkoja, joissa niitä käydään (Hartley & Green 2006). Kulttuurisen kansalaisuuden kohdalla on kysytty sitä, miten populaarikulttuuri on yhteydessä kansalaisuuteen ja millä tavalla kansalaisuus yhdistää ihmisiä toisiinsa koskien sekä meitä että muita saman poliittisen yhteisön jäseniä (Hermes 2006).

Joke Hermes pohtii populaarikulttuurin lumoa kysymällä, mikä saa meidät palaamaan sen ääreen uudelleen ja uudelleen. Jos asiaa tarkastelee 1900-luvun alun sosialistisen politiikan kannalta, niin politiikalle pyrittiin luomaan kulttuurista viehätysvoimaa sen ohella, että sosialistiset oppisisällöt otettiin huomioon poliittisessa toiminnassa. Sisällön kannalta sosialismi oli keskeistä. Esitystavan ja muodon kannalta ehkä oli tärkeämpää enemmänkin se, miten yleisöön vetoava sanoma saatiin aikaiseksi erilaisilla toiminnan tavoilla ja kommunikaation painotuksilla. Sosialistinen politiikka voidaankin määrittää omanlaisekseen kulttuuriseksi julkiseksi sfääriksi, joka muodostui pitkäikäiseksi, toisin kuin esimerkiksi sosialismia lähellä ollut teosofia, jonka pyrkimykset jäivät vaikutuksiltaan lyhytaikaisiksi. Sosialistien poliittinen mobilisaatio onnistui hyvin: esimerkiksi ensimmäisissä eduskuntavaaleissa sosialidemokraattien äänisaalis oli huomattava. Tarkastelemme tämän mobilisaatioprosessin eri osia viiheellisen politiikan näkökulmasta. Viihteellä, tässä mielessä populaarikulttuurilla, oli tärkeä paikkansa sosialistien poliittisessä työssä. Mielihyvän tuottamisella viihteen keinoin pyrittiin – muiden keinojen ohella – vetoamaan työväestöön.

Ennen kuin siirrymme empiirisen aineiston analyysiin, on syytä vielä pohtia viihteen ja politiikan kytkeytymisen erilaisia muotoja ja reunaehtoja. Eihän ole itsestään selvää, miten 1900-luvun alun poliittisen toimijan tapa viiheellistää poliittista sanomaansa on verrattavissa esimerkiksi politiikon osallistumiseen kaupallisen televisiokanavan viihdeohjelmaan 2000-luvun alussa. Poliittikan viiheellistymisestä käyty keskustelu tarkastelee lähinnä kaupallisen median tapoja käsitellä ja esitellä politiikkaa sekä näiden tapojen vaikutusta poliittiseen kulttuuriin. Tutkimassamme aineistossa politiikan ja viihteen kytkös tapahtuu toisenlaisen tuotannon piirissä; aatteellisen, poliittiseen elämään vaikuttamaan pyrkivän toimijan tuottamana. Tähtäimessä on tällöin lähinnä poliittinen mobilisaatio, vaikeivät taloudelliset näkökulmat ole poissuljettuja, sillä viiheellinen politiikka oli myös varainkeruutoimintaa.

Toinen piirre, joka erottaa tutkimamme tapaukset politiikan viihteellistymisestä käytävästä keskustelusta, on viihteellisen politiikan yleisö. Esimerkiksi iltapäivälehtien tai television yleisömäärät ovat kokoluokaltaan aivan toiset kuin sosialistien työläislapsille tarkoitettujen sunnuntaikoulujen tavoittama kohderyhmä.

Missä siis kohtaavat tai ovat analogisia suhteessa toisiinsa 1900-luvun alun sosialistien aikaansaamat politiikan ja viihteen kytkökset sekä ne kytkökset, joita politiikan viihteellistymisestä käytävä keskustelu käsittelee joko myönteisessä tai kielteisessä äänensävyssä? Mielestämme politiikan ja viihteen suhteeseen suopeasti suhtautuva tutkimus tarjoaa käsitteet tämän kysymyksen tarkastelulle. Viihteen ja politiikan kytkökset luovat määrättyjä identiteetin rakentamisen aineksia. Ne luovat siten edellytyksiä poliittiselle sitoutumiselle (tai sitoutumattomuudelle) ja toiminnalle (jota voi olla myös aktiivinen passiivisuus eli toimimattomuus). Viihteellistynyt politiikka saa muotonsa erilaisten julkisuuksien piirissä sekä luo edellytyksiä tai uusintaa kyseisiä julkisuuksia. Poliitiikan ja viihteen yhtäläiseksi perustaksi voidaan ymmärtää performanssit, joissa esimerkiksi erilaisilla tekstien tuottamistavoilla vedotaan vastaanottajiin (ks. Jones 2005, 17–18; Kolehmainen 2006, 251). Näin ajatellen politiikka ja viihde eivät eroa toisistaan. Viihde-sanan on myös todettu kuvaavan huonosti yhteiskunnallisen elämän draamallisia piirteitä (Karvonen 1997, 205). Kartoittamalla viihteen ja politiikan muuttuvia kytköksiä erilaisissa sosiaalisissa ja historiallisissa konteksteissa voidaan päästä pidemmälle ”politiikan viihteellistymisen” ymmärtämisessä kuin jos se sidotaan määrättyihin käsityksiin (jälki)modernista mediaympäristöstä.

JULKAISUTOIMINTA JA KERRONNAN KEINOT

Kirkon kanta ajanvietteeseen ja huvituksiin oli 1800–1900-luvun Suomessa kielteinen. Maallinen ilo edusti syntiä, joten huvitusten edustamat joutilaisuus, nautinto ja mielihyvä olivat pahasta. 1800-luvun fennomaaniset kansanvalistajat korostivat kahtiajakoa ”jalostavaan taiteeseen” ja ”turmiolliseen viihteeseen” (Suodenjoki 2007, 165). Näitä taustoja vasten tulee ymmärrettäväksi esimerkiksi 1800-luvulta asti harjoitetun nuorisoseuratoiminnan sisältöjen määrittely. Koska järjestön kristillishenkiseen toimintaan kuului viihteeksi luettavia muotoja, piti niiden sisältöä perustella ja täsmentää. Esimerkiksi Santeri Alkio (1905) kuvaa nuorisoseuratoiminnassa ”huvitusten” tarkoitettua ”ei työkseksi, vaan virkistykseksi, ei päämääräksi, vaan välikappaleeksi” (emt., 179). Kristillisyydelle viihteellisyys itsetarkoituksena ja päämääränä oli syntiä. Vääränlainen taide saattoi edesauttaa ”pimeyden voimia”, sillä ajateltiin, että ajanvietekirjallisuus oli tyhjää tai arvotonta, jos se vetosi aisteihin mutta ei puhutellut henkeä (Haahti 1920, 19; Salokas 1920, 39–40).

Sosialistienkin piirissä korostettiin usein huvitusten sivistävää ja jalostavaa tasoa, mutta toisaalta viihdyttävyyttä ymmärrettiin osaksi poliittista toimintaa (Auer 1924, 295–296). Aatteellinen perusta oli kuitenkin aina keskeisesti mukana. On huomattava, että eurooppalaisessa sosialistisessa työväenliikkeessä kaupallista viihdettä ja populaarikulttuuria pidettiin lähinnä kapitalistien voitontavoittelun välineenä sekä todellisuuden tiedostamista hälventävänä eskapismina (ks. esim. Hobsbawm 1987, 239). Samanlaisia

näkökulmia nostettiin Suomessa esiin myös suhteessa väkijuomien nauttimiseen (ks. Sulkunen 1986).

Viihteellisyys kuitenkin otettiin huomioon ja määriteltiin työväenliikkeen linjauksissa vapaaehtoiseksi virkistykseksi ja sosialismin edistämisen välikappaleeksi. Työväenaktiivit alkoivat tietoisesti muokata omaehtoista työväenkulttuurista kenttää, jolloin ”työväen taiteen” linjaukset näkyivät esimerkiksi julkaisutoiminnassa (Palmgren 1965, 56–61). *Työmies*-lehdessä julkaistiin runsaasti poliittisia pakinoita, joissa ajankohtaisia asioita käsiteltiin humoristisesti. Lehden päätoimittajanakin toiminutta A.B. Mäkelää pidetään suomalaisen sanomalehtipakinan uranuurtajana (Leino-Kaukiainen 1988, 592). Monet sosialistien johtohahmot, kuten Edvard Valpas, Yrjö Mäkelin ja Yrjö Sirola, kirjoittivat *Kurikka*-lehteen (Hokkanen 1949, 7–8). Vakavan politiikan johtamisen ja viihteellisten poliittisten sisältöjen tekijät saattoivat olla samoja henkilöitä, joten pilalehden tarkat tiedot ajankohtaisesta politiikasta ovat helposti ymmärrettävissä. Ajoittain sosialistit vitsailivat myös omien poliitikoidensa tekemisistä (ks. *Kurikka* 1905/4–5).

TSOY:n piirissä pohdittiin, millaisia julkaisuja olisi tarpeen kirjoittaa, käännettää ja kustantaa. Johtokunta kiinnitti huomioita siihen, miten työväen asioita teoksissa käsiteltiin, ja kirjoitustarjouksia hyväksyttiin tai hylättiin tämän pohjalta. Johtokunnan kiikarissa oli etsiä käännettäväksi ”helppotajuista kaunokirjallista vaikkapa vanhempaakin sosialistista kirjallisuutta” kotimaisen poliittisen kirjallisuuden julkaisemisen lisäksi (TSOY:n johtokunta ptk 5.3.1903). Kustantamon johtokunta myös järjesti erilaisia kirjoituskilpailuja, jotta erilaisia sopivia sosialistisia tekstejä saataisiin julkaistavaksi (esim. TSOY:n johtokunta ptk 4.9.1903). Osa tarjotuista teksteistä oli poliittisen julistuksen kannalta viihteellisempiä, toiset taas pureutuivat suoremmin köyhälistön yhteiskunnalliseen asemaan. TSOY julkaisi myös laulukirjoja, näytelmiä ja runoja, joten julkaisupolitiikka oli laaja-alaista ja suunnitelmallista.

Sosialistisen politiikan tunnetuksi tekeminen kansan parissa edellytti popularisointia. Retoriset keinot, kuten huumorin käyttö tai kansanomaisen esittämisen tapa, olivat käytössä monin tavoin muodostettaessa ja käytettäessä stereotyyppisiä poliittisista toimijoista. Työväenpuolueen harjoittamassa puheagitaatiossa turvauduttiin muun muassa raamatunkieleen ja kielikuviin (Ehrnrooth 1992), mutta kristinuskon tarjoama kielenkäyttö muodosti vain yhden perinteen, josta sosialistit ammensivat.

Sosialistista viihteellistä politiikkaa luotiin tukeutumalla stereotyyppioihin ja karikatyyreihin, siinä missä vastustajat tekivät socialisteista piruja tai väkivaltaisen poliittisen kulttuurin puolustajia. Lisäksi politiikkaa tehtiin henkilöimällä poliittisia vastustajia ja väärinajattelijoita, jolloin henkilön elämää ja tekemisiä saatettiin repostella julkisuudessa ankarastikin. Näiden viihteenteon tapojen hyödyntäminen yhdistyi selvästi sääty-yhteiskunnassa harjoitettuun herravihaiseen rahvaanhumoriin sekä työväen huumoriin (Vilkuna 2000). Eliittiä ja yhteiskunnan hierarkioita oli kansankulttuurissa tapana pilkata: osansa saivat niin säätyläiset, esimiehet kuin johtoasemaansa tarpeettomasti korostavatkin. Säätyihin liitetyt stereotyyppiset luonnehdinnat olivat kansanhumorin raaka-ainetta. Rahvaan huumori oli kumouksellista ja säätyhierarkiat käännettiin pääläelleen (Bahtin 1995), jolloin rahvas olikin herroja ja rouvia ja ”herranperkeleitä” pilkattiin sangen uskaliaasti. (Vilkuna

2000, 36–43.) Rahvaankulttuurisessa viihteessä on näin ollen säädytön meininki sanan molemmissa merkityksissä, mutta luokkayhteiskunta tuo työväen huumoriin vielä oman lisäteränsä: omanarvontuntoisen itsensä tiedostamisen luokkaperustaisessa me–muut-asetelmassa.

Sosialistinen huumori ja yhteiskuntapolitiikka ovat homologisessa suhteessa toisiinsa, molemmat nimittäin pyrkivät kääntämään yhteiskunnallisia hierarkioita ylösalaisin. Tässä mielessä niillä tavoiteltiin samanlaista ideologista rakennelmaa. Toisaalta voidaan puhua sosialistisesta julkisuudesta ja sen osa-alueiden rakentumisesta, ja näitä muodostumisprosesseja on mahdollista eritellä. Uuden julkisen sfäärin muodostuminen voi sisältää monia ulottuvuuksia, kuten kuvittelun, äänen, narratiivisten identiteettien muodostamisen, sosiaalisten maailmojen ja yhteisöllisen tukiverkoston muodostamisen sekä julkisten ongelmien artikuloinnin. (Ks. Couldry 2006, 324–325.) Sosialistisen median eri ulottuvuuksia voidaan jäsentää tällä tavalla, jossa myös viihteelliseksi ymmärrettävät kulttuurituotteet osallistuvat sosialistisen todellisuuden kuvitteluun ja äänen antamiseen työväestölle samalla, kun muodostuu narratiivisia identiteettejä.

HUUMORI JA POLIITTISEN YHTENÄISYYDEN MUODOSTAMINEN

Politiikanteon popularisoivista ja keventävistä keinoista sääty- ja luokkaeroihin liitettävät stereotyypit ilmentävät perinteistä tarinointia ja huumoria. Omaa luokkatietoisuutta vahvistettiin me–muut-eroa korostamalla sekä toisille nauramalla tai kyseenalaistamalla heidän toimintansa. Poliitiikan keventämisessä käytettiin apuna muun muassa perinteistä eläinkuvastoa. (Ks. esim. Vilkuna 2000.) Esimerkiksi sika ja rotta olivat tasavertaisten ihmisten kuvia, kun taas riikinkukko kuvasti itserakkautta. Harakat, kottaraiset ja muut linnut olivat haukkumasanvoja. Koira oli uskollinen ja suomalaisen työkansan stereotypia. Näin myös *Ihanne*-lehdessä. Esimerkiksi työläislapsille suunnatussa poliittisessa tarinassa *Kun mökin-Miki lölyytti vallesmannin kissaa keisarinvaltaa edustava katti sai kyytiä* (*Ihanne* 1910/2–3).

Luokkatietoista yhteisyyttä herätettiin nimeämällä satujen päähenkilöt suomalaisilla nimillä, kun taas luokkaviholliset nimettiin vaikkapa keisarillisiin viittaavilla nimillä. Esimerkiksi *Kaksi poikaa* -tarinassa on päähenkilönä äidin kaltoin kohteleva Jussi ja hänen veljensä, äidin lellikki Frans Ferdinand. Kun poikien vanhemmat kuolivat, ei Frans Ferdinand osannutkaan huolehtia itsestään vaan muuttui Jörö-Jukan näköiseksi. Jussi taas selvisi omina avuin. (*Ihanne* 1909/2, 11–12.) Yhtäläillä tarinoissa kuvataan kolmen veljeksien – Jimin, Jussin ja Nassun – kohtaloja. Jim oli kapitalistin lailla ryövävä rosvo-päällikkö ja Nassu laiskanpulskea maanviljelijä, jonka työt tekivät piiat ja rengit. Kuten edellä, myös tässä tarinassa Jussi oli rehti ja työteliäs. (*Ihanne* 1908/10.)

Eläinkuvaston karikatyyrien ohella poliittisen viihteen henkilöimisessä käytettiin visualisointia. Sosialistisen politiikan viihteellisen kuvaston keskeinen julkaisukanava oli pilalehti *Kurikka*. Lehti ilmoitti sisältävänsä ”pilaa, kuvia, leikillisiä kertomuksia ja ilmoituksia” (Painoasiain ylihallitus 1906, Kirjekonseptit). Huvin ja vakavan yhdistäminen oli pilalehdissä julkilausutuakin. Kuvaava esimerkki tästä löytyy Yhdysvalloissa 1900-luvun alussa jul-

kaistusta suomenkielisen pilalehden *Uusi meikäläinen* (1903) vinjetistä, jossa todetaan: ”Tieto oppi hyöty huvi kaikki yhteen kokoontuvi” (ks. Lagerstedt 2008, 54). *Kurikalle* annetun julkaisuluvan mukaan se tulisi julkaisemaan näitä materiaaleja ”pääasiallisesti työväen näkökannasta katsottuna” (Painoasiain ylihallitus 1906, Kirjekonseptit, Painoasiain ylihallituksen päätös 6.6.1905).

Visuaalisten elementtien käyttämisellä voitiin erityisesti korostaa sitä, mihin karrikointi ja iva kohdentuivat. Poliittiset pilakuvat voivat olla jostakin tietyistä poliittisista tai tietyin ryhmän näkökulmasta piirrettyjä, ja tähän tarpeeseen TSOY:kin ryhtyi etsimään vakinaista kuvittajaa (TSOY:n johtokunnan kokous 4.9.1906) muiden piirtäjien lisäksi, joita olikin runsaasti (Hokkanen 1949, 8). Tämä kuvien näkökulmaisuus tekee ymmärrettäväksi sen, että kuvat voivat toimia samanaikaisesti niin pilana kuin vakavinakin poliittisina argumentteina. Kuvat poliittisen pilan tekemisessä ovat olleet keskeisessä asemassa aivan pilalehdistön syntymisen alusta asti (Gombrich 1994; Mylläri 1983).

Yksittäinenkin *Kurikka*-lehti sisälsi suuren joukon monenlaisia hauskuuttavia juttuja. Keskeisimpiä aiheita olivat ajankohtaiset poliittiset tapahtumat ja luokkasuhteiden kuvaaminen. Erilaisten kansanryhmien välisiä suhteita kuvattiin jatkuvasti. Sukupuolten välisiä suhteita kuvattiin avioliittoinstituution ja sen sisältämien ongelmien kautta. Sukupuoli oli esillä myös silloin, kun eriteltiin yhteiskunnallisen työnjaon kysymyksiä (ks. Rantanen & Kauranen 2008, 277–281). Työläiset osoittautuivat lehden jutuissa lähes aina viisaammiksi tai nokkelammiksi kuin porvaristo, joka näin pilan keinoin pyrittiin vaientamaan tai jonka yhteiskunnalliset näkemykset pyrittiin kyseenalaistamaan. Esimerkiksi *Löysi syyllisen* -jutussa (*Kurikka* 1905/0) tyhimpänä pidetty työmies Möhlö-Matti paljastaa pikkupomon työmies-ten taskuista rahaa kähveltäneeksi varkaaksi. Ihmisryhmien välisiä eroja kuvataan hierarkkisesti ja siten erojen perusteita kritisoiden, kuten syömisen eroja kuvaassa *Arvoerotusta*-jutussa: Kenraali aterioi, luutnantti syö ja aliupseeri ahmii (*Kurikka* 1905/3). Me–muut-erottelujen rakentaminen tapahtuu toisia luokkia pilkkaamalla ja niiden toimintaa kyseenalaistamalla sekä tuomalla esille erilaisten arvohierarkioiden ilmeneminen yhteiskunnassa, kuten ateriointi/syöminen/ahmiminen -jaottelu tekee.

Jos *Kurikkaa* pohtii viihteen ja politiikan vastakkainasettelun kannalta, kiinnostava havainto on, että 1900-luvun alussa ei keskusteltu siitä, onko poliittinen pilalehti mahdollisesti sopimaton poliittisen toiminnan väline ja millaisia vaikutuksia pilalehtien poliittisella huumorilla saattaa olla. TSOY:n pöytäkirjoissa kyllä käytiin keskustelua siitä, onko pilalehdessä liikaa siveettömiä juttuja. TSOY:n hallitus oli myös tietoinen siitä, että toisten loukkaaminen saattoi johtaa rikosoikeudellisiin syytteisiin. Erityisesti Keisarin ja Jumalan pilkkaamista piti varoa liian riskialttiina, mutta *Kurikka* julkaisi tällaistakin pilkkaa allegorisessa muodossa (ks. Rantanen & Kauranen 2008, 290–291). Koska kyseessä oli poliittinen pilalehti, viihteellisyys ja politiikan yhdistyminen ei ole yllättävää. Tällaisille lehdille politiikka on huumorin lähde, ja huumorin tarkoituksena poliittisen kritiikin esittäminen (ks. Mykkänen 2005; Kolehmainen 2006, 49). Kritiikin esittämisen tapa voi olla yhtäläillä ironinen tai pelkästään toteava. Nokkelaksi osoittautuva työmies on enemmän jälkimmäisen kaltainen tapa kuvata aikakauden yhteiskunta-

elämää, kun taas syömätapojen hierarkia on luonteeltaan enemmän ironinen kuvaus.

Kurikka-lehden Matti Kurikkaan kohdistama pilkka on politiikan henkilöitymisen kannalta havainnollistavaa – tosin näkyvänä poliittisena toimijana Kurikka oli ollut usein muidenkin pilalehtien aiheena. Entinen *Työmies*-lehden päätoimittaja ja monipuolinen kirjoittaja oli 1800-luvun lopulla yksi työväenliikkeen johtohahmoista. Kurikan persoona, karisma ja mielipiteet ilmeisesti ärsyttivät monia. Enemmistölle sosialisteista hänen sosialismia ja teosofiaa sisältävä aatteellinen yhdistelmänsä ei sopinut. Kurikasta konstruointiin karikatyyrejä, joissa yhdistyivät sekä hänen poliittinen että henkilökohtainen elämänsä. *Kurikan* (1905/1) kansikuvassa pilkataan Kurikan jumalallista saarnaamista, jossa viestiä välittää pilvien keskeltä partasuinen hahmo (ehkä jonkinlainen jumala), kun hän oli juuri palannut takaisin Suomeen Kanadasta epäonnistuneen Sointula-projektin jälkeen.¹ Lehti ei ilmeisesti kaivannut entistä aatteen profeettaa takaisin maalleen.

Kurikkaa voidaan pitää erityisenä poliittisena hahmona, koska monen muun aikakauden poliittisen toimijan persoonaa ei riepotelu lehdistössä yhtä kova-kätisesti. Kurikan esittäminen pilakuvissa oli myös henkilökohtaisuuksiin menevää: hänen yksityisasiansa olivat yleisesti tiedossa, ja hän toi myös itse kirjoituksissaan esiin käsityksiään moniavioisuudesta ja muista moraalinäkemyksistä. Esimerkiksi Kurikan kirjassa *Pääskyn rakkaus* (1905) toinen päähenkilö on kottarainen ja toinen pääskynen. Pääskynen sairastuu, kun ei suostu eroamaan rakkaudettomasta avioliitosta, vaikka sydän sanoisi, että kottarainen olisikin hänelle se oikea. *Kurikassa* (1906/4) kuvataan ”Kottarais-Matti” ja ”Pääsky-Hanna” kävelemässä yhdessä Aleksanterinkadulla käsikynkässä samoihin aikoihin, kun Kurikka ja Hanna Räihä julkistivat kihlautumisensa. Lehti jatkaa Kurikan parjaamista myöhemminkin, kun julkaisee malkosaarelaisten *Onnitelua Amerikasta* -tekstin, jossa Kurikkaa onnitellaan siitä, ettei hänen näin kihlauduttuaan enää ”tarvitse aina elätellä muiden vaimoissa” (*Kurikka* 1906/7–8).

Kurikan poliittisen henkilöinnin avulla osoitetaan sosialismin valtavirran vastainen ”väärä” linja, jolle pitää nauraa ja jota tulee vähätellä. Viihdettä tehdään näin toisen persoonan ja ajattelun perusteella. Kurikan kohdalla häneen liitetty kielteiset määreet myös nakersivat hänen poliittista uskottavuuttaan. Kurikan poliittinen persoona rakennettiin osin hänen henkilökohtaisen elämänsä pohjalta, eivätkä sosialismin viralliset äänitorvet halunneet ottaa hänen poliittisia näkemyksiään vakavasti. Kurikka erosi Sosialidemokraattisesta puolueesta vuonna 1906 (Uotinen 1906, 63). Hänestä ei enää 1900-luvun alussa muodostunut suosittua sosialistijohtajaa eivätkä hänen näkemyksensä kansalaisyhteiskunnan ongelmakohdista saaneet juurikaan vastakaikua.

Kun yksityisen henkilön persoonallisuutta riepoteltiin aikakauden poliittisessa julkisuudessa (vrt. Corner & Pels 2003, 10), julkinen persoona saattoi toimia kohteena olevaa henkilöä vastaan, kuten esimerkki Matti Kurikasta osoittaa. Hänen poliittinen persoonansa oli medioitunut ja myös hän itse osallistui mediakuvansa rakentamiseen julkisena puhujana poliittisissa performatiiveissa (vrt. Corner 2003, 68). Kurikan kohdalla poliittinen, julkinen ja populaari sekä yksityinen sfääri kietoutuivat ehkä selvemmin toisiinsa kuin kenenkään muun aikalaisvaikuttajan kohdalla tavalla, joka piti hänet esillä julkisuudessa. (Toiminnan sfäreistä ja poliittisesta persoonasta, ks. Corner 2003, 72–74).

Toki monille muillekin poliitikoille naurettiin heidän henkilökohtaisten piirteidensä ja yhteiskunnallisen toimintansa perusteella (ks. Rantanen & Kauranen 2008).

SOSIALISMIN VIHDE

Paikallisesti tai alueellisesti järjestäytyneiden työväenjärjestöjen vapaa-ajan toiminta muistutti muiden aikalaisjärjestöjen toimintaa. Monissa työväenyhdistyksissä oli huvi- tai juhlatoimikunta, jonka pääasiallinen tehtävä oli järjestää erilaisia tapahtumia, kuten iltamia (ks. Suodenjoki 2007, 165). Tyypillisesti iltamissa esitettiin puheita, runoja ja näytelmiä, esitelmöitiin, soitettiin, katseltiin varjokuvia ja aivan lopuksi tanssittiin. Tanssitilaisuuksia järjestettiin myös ilman muunlaista ohjelmallista sisältöä (Kurkela 1983, 49).

Varainkeruun ohella työväenjärjestöjen iltamatoiminta oli viihdyttävää, mutta erityisesti ohjelmassa viljeltiin sosialismin sanaa. Vesa Kurkela (2000) kutsuu tällaista valistustyön ja huvinpidon yhdistelmää ”kansanvalistuksen ja karnevaalin vuoropuheluksi”, jossa nämä kaksi diskurssia ovat ristivedossa toisiinsa nähden (emt., 9). Tällaisella kahtalaisella lähestymistavalla houkutteltiin väkeä ”joustavaan osallistumiseen” eli ainakin käymään työväentaloilla ja äänestämään työväenpuoluetta, ja sitoutumisen vahvistuttua myös toimimaan aktiivisesti työväenjärjestöissä (ks. Parikka 1997, 145–149). Iltamatoiminnassa yhdistyivät viihdyttävän toiminnan merkitys ja kasvatukselliset päämäärät: työväenlaulun kysymysten hallinnan ohella tärkeäksi nousi myös se, että nuoriso pysyi pois kadulta tekemästä pahojaan, kun ei jäänyt turhaa joutoaikaa. Tällainen ajattelu koski laajemminkin yhdistystoimintaa (ks. esim. *Lyhyt silmäys Söörnäisten Työväenyhdistyksen Kymmenvuotiseen toimintaan* 1905).

Kuvauksissa yhdistyvät toiminnan hyödyllisyys ja miellyttävyys tavalla, jota voi hyvin kuvata termillä ”hyödyllinen huvi”. Tutustuminen työväenliikkeen toimintaan näyttää myös tapahtuneen siten, että ensin opittiin ”alkeiskäsitteet” ja samalla toiminnalla oli ”jalostuttava” vaikutus. Poliittisen toiminnan viihteellisyys nousi vahvasti esiin esimerkiksi silloin, kun pohdittiin nuorison asemaa ja kannettiin huolta sen kiinnostuksesta poliittiseen osallistumiseen. Organisoitumismuotojen ja toimintatapojen esittelyn ja opettamisen yhteydessä pohdittiin usein myös sisällöllisiä kysymyksiä siitä, millaista poliittisen kasvatuksen tulisi olla ja minkälainen sisältö mahdollisesti houkuttelisi potentiaalisia järjestötoimijoita. Vastaavanlaista työtä tekivät muutkin järjestöt, kuten Nuorisoseuraliike, joka opasti, miten paikallinen nuorisoseuratoiminta voisi toimia (ks. Alkio 1905). Kuitenkin nuorisoa tuli houkuttella tilaisuuksiin, joten niin kristilliset kuin muutkin järjestöt ja nuorisoseurat järjestivät ”keveämpisisältöisiä” iltatilaisuuksia ja muita ”huvituksia” kuten tanssi-iltamia. (Ks. Sirola 1907, 8–9.) Edellisestä selviää, että yhtäältä huvituksien ajatellaan edesauttavan nuorison osallistumista, mutta toisaalta kevyt sisältö ei kuitenkaan saanut kaikkinaista hyväksyntää. Samansuuntaista keskustelua käytiin Tampereen sosialistisessa nuoriso-osastossa, kun pohdittiin sitä, miten nuoria saataisiin liittymään jäseniksi. Syiksi nuorten heikkoon osanottoon esitettiin ”uskonnollisuutta, ahdasmielisyyttä, ennakkoluuloisuutta j.m.s. talon outous ja kylmä aatteellinen toiminta” sekä toisaalta ”huvipuolen vähyyttä”. (TSNO ptk 30.1.1905.)

Usein valistus ja viihdyttävä sisältö toimivat yhdessä nuorisoliikkeiden toimintaa kuvattaessa. Valpas (1907, 18–19) kirjoittaa sosialistisen nuorison aatteellisen toiminnan olevan osa vapaustaistelua, missä lukuseuroilla on tärkeä asema ja runot toimivat ”hyvänä viehätysvälineenä” niin kokouksissa kuin juhlissakin. ”Saadaan samalla kertaa viehättävää ja aatteita edistävää”, toteaa Valpas. Aatteellisuuden ja viihteen välinen vuorovaikutus oli kiinteää, kuten edellä mainitun Tampereen sosialistisen nuoriso-osaston toiminnassa, jossa ”kevyemmän ohjelman ohella [voitaisiin] kehittää heitä [nuorisoa] tuntemaan elämää sen vakavaltakin puolelta ja taistelemaan puolestamme”. Nuoriso-osasto esitti myös keskeisiä kysymyksiä nuorison ja politiikan suhteesta: ”[O]nko nuorella mitään yhteiskunnallisia etuja valvottavana ja mitä ne ovat?” Tällainen vakava poliittinen kysymys oli sulassa sovussa sen kanssa, että tämän yhdistyksen kokouksen lopussa ”Auvinen puhui erään humoristisen saarnan. Lopuksi leikittiin.” (TSNO ptk 30.1.1905; 13.2.1905; 27.3.1905.)

Lapsille ja nuorille suunnatun Ihanneliiton toiminnassa viihde oli elimellinen osa sosialismin opettamista ja integroitumista työväenliikkeeseen. Analysoitaessa työväentaloilla kokoontuneiden Ihanneliittojen sunnuntai-koulujen toimintaa viihde paikantuu kolmella tavalla: viihde oli osa sosialismin oppisäiltöjen esittämistapaa, viihteen avulla rytmitettiin ja kevennettiin oppitunteja sekä edistettiin viihtymistä työväentaloilla. Näin sosialismin opetuksen ohella viihde viittasi yleisempään työväenorientaatioon. Sosialistien suhtautumista viihteseen kuvaa esimerkiksi Mikko Uotisen (1906) kouluopetukseen kohdistama kritiikki, jonka mukaan kouluopetus rajoittaa vapaata elämän tuntemista ja tarjoaa nuorisolle vain leikkejä ja huvituksia. Toisaalta kuitenkin köyhälistön lapsista on tehty työorjia, joilla ei ole pääsyä kirjallisuuteen, tieteseen eikä taiteeseen. (Emt., 106–107.) Keskustelu taiteen ja viihteen välillä oli joskus myös puoluepoliittisesti motivoitunutta. Esimerkiksi *Työmiehen Illanvietto* -lehden linja kytkettiin tiiviimmäksi TSOY:hyn vuonna 1904, koska sen teosofinen linja ”uni- ja kummitusjuttuineen” ärsytti johtokuntaa (TSOY:n ptk 24.4.1904).

Ihanneliittojen kohdalla tarjottiin viralliselle opetukselle vaihtoehto. Ihanneliittojen opetuksessa viihdettä hyödynnettiin tietoisesti ja pedagogisesti: voidaan puhua politiikan viihhteellistämisestä. Ensinnäkin viihteen avulla muokattiin poliittisen kasvatuksen sisällöt lasten kehitystasoa vastaavaksi ja tietystä mielessä myös kevyemmiksi. Anton Huotarin toimittamassa *Ihanneliitto-työn oppaassa* (1908) esitellään viihdyttäviä leikkejä, joilla voidaan keventää muuten tietopitoista sosialismin oppimäärää. Oppaan mukaan leikki ylläpitää lasten innostusta ja tuo vaihtelua, sillä pelkästään vaikeiden asioiden opiskelu voisi olla raskasta. Sunnuntai-koulujen opettajat käyttivät viihdyttäviä satuja, tarinoita ja kuvia osana opetusta. Ihanneliittotoiminnan pioneereista kansakoulunopettaja Hilja Pärssisen mukaan opetustoiminnan on oltava pedagogista eli lasten psyykkiset ja fyysiset ominaisuudet olisi huomioitava. Toimintajulistuksesta käyvässä *Ihanneliitoista*-lehtisessä Pärssinen selvittää viihteen tehtävää:

Se mikä huvittaa ja herättää mielenkiintoa täysi-ikäisessä jättää tavallisesti lapsen aivan välinpitämättömäksi. Lapsi saattaa löytää suurta hauskuutta sellaisesta, mikä vanhempaa kyllästyttää. Lapsen hilpeää iloisuutta ei siis pitäisi riistää häneltä, yhtä vähän kuin

millään tärisevillä tai vaikeatajuisilla puheilla hänen ajatuspiiriinsä tunkeutua. Vaikutus lapseen tulisi siis olla tyyntä, lapsen sielunelämän mukaista. Tämä jo osoittaa, ettei suinkaan umpimähkäinen menettely tee tarkoitettua vaikutusta. (Pärssinen 1905.)

Pärssisen mukaan sosialismin keskeisimmät oppisisällöt ja sosialidemokratian periaatteet olivat keskeisin osa sunnuntaikoulujen opetusohjelmaa, mutta niiden ohella toiminnan pitäisi Pärssisen mukaan virkistää eikä uuvuttaa. Esimerkiksi pari kertaa lukuvuodessa pidettävä Ihanneliittojen illanvietto oli tilaisuutena viihteellinen, mutta ohjelmassa tuli olla ”sattuvasti valittuja” puhe-esityksiä muun kestityksen ohella (Pärssinen 1905).

Toiseksi sensitiivinen pedagogiikka tarkoitti viihtymistä. Lauluja ja leikkejä sisältävien oppituntien aloitusten ja lopetusten sekä taukokuokkioiden avulla rytmitettiin opetusta paremmin lasten toimintaintensiteettiin sopivaksi. Ajateltiin, että entuudestaan tuttujen leikkien ja laulujen avulla vaikeaksikin koettut oppisisällöt menivät paremmin perille. Sosialismin oppituntien lisäksi järjestettiin muutakin toimintaa, joka myös palveli poliittista kasvatusta. Aivan kuten aikuisten ja nuorten yhdistykset myös Ihanneliitot järjestivät kävelyretkiä, urheilua, juhlia ja iltamia. Pärssisen mukaan hiihto, mäenlasku ja keväiset kävelymatkat tuottavat iloa pienokaisillekin: sosialismin opetuksen ohella kasvatetaan myös kunnan kansalaisia. (*Työläisnainen* 1907/49–50, 393.)

Kolmanneksi Ihanneliittotoiminnan ajatuksena oli saada köyhälistön lapset totutettua työväenjoukkoon ja viettämään vapaa-aikaansa työväentaloilla. Työväentalosta tehtiin tällä tavoin tuttu paikka lapsille heti pienestä. Varhaiskasvatuksen avulla rakennettiin siten tietoisesti työväenliikkeen me-henkeä.

Sosialistisen työväenliikkeen linjausten mukaisesti viihtyminen ei itsessään ollut näissäkään toimintamuodoissa pääasia, vaan osa poliittisen subjektin kasvatusta. Ihanneliittotyössä mukana ollut Anni Huotari (1929) muistelee erästä juhlaa, jossa aivan lopuksi esitettiin näytelmä. Lapset olivat haltioituneita, kun lopussa köyhä poika saa prinsessan ja puolet valtakuntaa. Kun häähumu alkoi, pisti juhlaväki piirileikiksi. Tällöin yleisön keskuudesta kuului pikkutyön ääni: ”Kuninkaan linnassakin lauletaan Keskestä merivesi lainehtii!”² Tilanteeseen eläytynyttä työläistyttöä näin ollen ihmetytti, että hienotkin ihmiset lauloivat tuttua piirileikkilaulua. (Emt., 137–138.) Tuttu rahvaan kulttuuri oli avain luokkasamastumiseen ja toisaalta osoitus siitä, että ”meidän laulu” kelpaa hoviväelle, joten vallankumouksellisesti ajateltuna työväkiinkin kelpaisi hoviin.

Ihanneliittolaisten itsensä tekemät käsikirjoitetut lehdet sisälsivät näitä edellä mainittuja sosialismiviihteen tapoja: niistä löytyi hauskoja tarinoita ja kaskuja. Niitä tehtiin porukalla ja luettiin yhdessä ääneen Ihanneliittojen kokouksissa. Yhteinen nauru ja sen kohteet näkyvät käsikirjoitetuissa lehdistä. Toisinaan viljeltiin *non-sense*-hengessä mustaa huumoria, joka saattoi kohdistua yllättäen myös kurjaliston tilaan ja samalla rakentaa poliittista me-muut-jakoa, kuten Sörnäisten Ihanneliiton *Vapauden Taimi* -lehdessä: ”Syytä itse murhaan ei varmuudella tiedetä, mutta arvellaan sen johtuneen siitä kun hänet oli henkensä uhalla pakotettu äänestämään suomettarelaisia.” (*Vapauden Taimi* 2.5.1909). Populaarilukemistojen maailmat ja romantiikka (ks. Salmi-Niklander 2004, 362–428) ja tosielämän traagiset kohtalot olivat tuttuja työ-

läislapsille. Yhtälailta viihteellisesti kirjoittavat ihanneliittolaiset tasavallan ja kapitalismin liitosta: ”Hölmöläisten suuri presidenttikunnasta ilmoitetaan sähköteitse. Huomenna kello 11 aamulla, tapahtui suuri ryöstö murha, erään suurprokuraattori hölypappin likaisessa liikepalatsissa...” (*Vapauden Taimi* 17.10.1909). Liiton oma *Ihanne*-lehti otti sekin viihteen sosialismin aatteen apuvälineeksi. Lehti lähestyi ensimmäisessä numerossaan nuoria lukijoita todeten, että lehti on lapsille ja nuorille ”opiksi ja iloksi aiottu”, ja yhtälailta lehti tuo ”huvia ja vaihtelua”. Näillä viitattiin lehdessä julkaistuihin kertomuksiin, runoihin, satuihin ja kuvitukseen. (*Ihanne* 1908/1, 1.)

JOHTOPÄÄTELMÄT

Viihde oli 1900-luvun alun suomalaisten sosialistien toiminnassa olennainen osa poliittista toimintaa, kuten olemme artikkelissamme analyysin ja aineistoimerkkien avulla osoittaneet. Historiallisuuden vakavasti ottaminen tarkoittaa sen huomioimista, että poliittinen kulttuuri tuolloin ja nyt sata vuotta myöhemmin ovat vahvasti kytköksissä omiin ajallis-paikallisiin konteksteihinsa. Samaten esimerkiksi median rooli on ollut politiikassa erilainen näinä ajankohtina. Vertailu viihteen ja politiikan kytköksien välillä eri aikakausina tai historiallisen kehityksen analysointi on jätetty tässä tarkastelun ulkopuolelle, koska tutkimusasetelmamme ei anna siihen mahdollisuuksia.

Olemme historiallisen aineiston tarkastelulla tuoneet esiin sellaisia politiikan ja viihteen kytköksiä, joilla on selkeästi yhtymäkohtia myöhäismoderniksi määrittelystä medioituneesta ja viihteellistyneestä politiikasta esitettyihin luonnehdintoihin. Toki televisio muodostaa viihteen ja politiikan areenana tai kohtaamispintana omanlaisensa ympäristön, joka poikkeaa vaikkapa pilalehdestä tai varhaiskasvatuksen opetustilanteista. Olemme kuitenkin osoittaneet, että viihteen ja politiikan kohtaamistavat eivät ole television myötä täysin uusia saati nimenomaisesti tähän mediaan sidottuja. Viihdettä ja asiaa yhdistettiin niin *Kurikan* toisinaan opettavaisessa huumorissa kuin Ihanneliiton lapsille ja nuorille kohdistetussa sosialismin opetuksessa. Julkkispoliitikko ei myöskään ole televisioaikakauden innovaatio, vaikka television kehityksen mukana julkisuus toki on muuttunut. Poliitiikan henkilöitymiselle oli tilaa myös 1900-luvun alun julkisuudessa, kuten Matti Kurikan persoonaan ja elämään kohdistunut julkinen käsittely osoittaa.

Sosialistisen politiikan viihteellisyys voidaan myönteisessä mielessä tulkita työväestöä aktivoivaksi ja demokratiaa tukevaksi. Tällä tavoin luotiin kiinnostusta politiikkaan ja yhteiskunnallisiin asioihin osallistumiseen. Olisi kuitenkin yksinkertaistavaa todeta politiikan viihteellisyyden tukevan demokratiaa tai edes yleisesti lisäävän kiinnostusta ja osallistumista politiikkaan. Viihteen käytön mahdollisuudet politiikassa ovat moninaiset. Viihde voidaan valjastaa populistisen politiikan ja propagandan käyttöön varsinkin, jos sen tarjoamat identiteetit tuntuvat vastaanottajista haluttavilta. Petetyt massat ja yksilöt tai joko passivoidut tai väärin perustein aktivoitunut kansanosat voivat olla viihteen uhreja, jos ja kun viihteen tehtävänä on ollut esimerkiksi harhaanjohtaminen tai jonkin asian peitteleminen. Viihteen ja politiikan kytköksiä on kaikkiaan hedelmällistä tutkia muuttuvina viihteen käyttötapoina (vrt. Street 1997).

Viihde tai laajemmin populaarikulttuuri voidaan asettaa vallanpitäjien käyttöön esimerkiksi propagandana, joka ylläpitää olemassa olevaa yhteiskunta- ja valtajärjestystä. Toisaalta se voidaan nähdä myös vastarinnan välineenä, kuten tutkimuskirjallisuudessa toisinaan tehdään (esim. Fiske 1989). Populaarikulttuurille annettu oppositionaalinen leima on kuitenkin samanlainen erhe kuin viihteen ja massakulttuurin leimaaminen hegemoniaa ylläpitäväksi tai kansalaisia passivoivaksi.

Tapaustutkimuksemme esimerkit 1900-luvun suomalaiselta sosialistiselta kentältä ovat omiaan havainnollistamaan viihteen kaksijakoista suhdetta valtaan. Yhtäältä johtavat sosialistit pyrkivät viihteen avulla ohjaamaan työväestöä omaksumaan sosialistisen ideologian mukaisen maailmankatsomuksen. Tällä tavalla työväenliike pyrki hallitsemaan työväestöä ja samalla viihteen keinojen avulla opastamaan itseksi, joka toteutuessaan merkitsisi luokkatietoisuuden, sosialistisen ajatusmaailman ja itsetietoisuuden toimintamallin omaksumista. Toisaalta sosialistien politiikka ja viihteen käyttö nimenomaan houkuttivat vastarintaan eli vallalla olevan yhteiskuntajärjestyksen kyseenalaistamiseen ja jopa sen vallankumoukselliseen muuttamiseen.

Esittelemämme tapaustutkimuksen pohjalta rohkenemme väittää, että viihteen ja politiikan suhde ei 1900-luvun alussa ollut suinkaan yksioikoinen. Viihteeseen ei suhtauduttu yksinomaan kielteisesti. Poliitiikan viihteellistymisen ohella voidaan puhua politiikan viihteellistämisestä. Eronteko nostaa esille politiikan ja viihteen kytkökset toiminnan seurauksena. Poliitiikan viihteellistyminen kuvaa prosessia, jossa politiikka altistuu muun toiminnallisen logiikan piirissä tehtäviin tai tapahtuviin muutoksiin. Sen sijaan politiikan viihteellistäminen korostaa politiikan säilymistä toimintalogiikan keskiössä. 1900-luvuna alun suomalaisten sosialistien kohdalla viihteen käyttö oli harvinaista ja tiedostettua. Poliitiikan viihteellistyminen tarkoitti tässä tapauksessa viihteellistämistä: viihdettä hyödynnettiin omiin poliittisiin tarkoituksiin.

Kriittinen keskustelu politiikan viihteellistymisestä on korostanut toimintaa ja prosesseja, joissa politiikka ja poliittiset toimijat joutuvat mukautumaan muualta näihin suunnattuihin muutospaineisiin. Näin eittämättä on. Poliittinen mobilisaatio esimerkiksi äänestämisen aikaansaamiseksi edellyttää tänään poliitikoilta ja puolueilta sopeutumista toimintaympäristöön, jota muokkaa esimerkiksi kaupallisin periaattein toimiva media. Silti saattaa olla liian yksinkertaistavaa puhua politiikan (pelkästä) viihteellistymisestä. Poliittisen toimintaympäristön muokkaukseen ja viihteellistämiseen osallistuvat monet eri toimijat.

Tapaustutkimuksemme analyysistä voi lisäksi tehdä sen johtopäätöksen, että viihteellä oli suhteellisen keskeinen asema sosialistisessa mediassa ja muussakin toiminnassa. Viihteellä pyrittiin myös samaan kuin muullakin poliittisella toiminnalla: kannattajakunnan kasvattamiseen, sitoutumisasteen lisäämiseen, järjestäytyneen toiminnan periaatteiden ja aatteen tutuksi tekemiseen. Sosialististen poliittisten toimijoiden piirissä selvästi pohdittiin viihteellisten sisältöjen merkitystä.

Artikkelin alussa totesimme, että 1900-luvun alussa sosialistisessa poliittisessa toiminnassa viihteellä oli monia erilaisia funktioita. Yksi keskeisin viihteen funktio oli yhteisyyden rakentaminen, jota toteutettiin niin pilalehdissä kuin lasten opettamisessakin. Samalla tuotettiin käsityksiä poliittisista vastustajista ja heidän ideologioistaan. Pedagogisessa käytössä viihde oli itsessään

sivistävää ja virkistävää, ja nuorison poliittisen kasvatuksen ajateltiin onnistuvan paremmin viihteellisten sisältöjen avulla. Viihteen käytön ja tarkoituksen ei siten ajateltu olevan samanlaista erilaisille kohderyhmille. Viihteen avulla yhteiskunnallisia hierarkioita kritisoitiin ja niitä käännettiin myös ylösalaisin. Poliittinen huumori kuvasi työväestön ominaisuuksia myönteisesti ja esitti, että kirpeätkin havainnot yhteiskunnallisesta epätasa-arvosta kuvasivat todellisia yhteiskunnallisia olosuhteita. John Streetin luonnehdintaa mukaillen sosialistinen populaarikulttuuri kykeni tuottamaan ja ilmaisemaan työväestön tunteita tavalla, joka edesauttoi sosialististen identiteettien yhteiskunnallista menestymistä. Viihdettä käytettiin sosialismin sisällä poliittisten vastustajien kritisoimiseen, välillä yksityisyydenkin rajoja koetellen. Viihde oli myös sosiaalisen kanssakäymisen muoto, ja sen avulla kevennettiin yksitotista poliittista kasvatusta. Toisaalta viihteen sanottiin joskus olevan pelkääntään viihdettä, ”iloksi aiottua”.

Suhtautuminen viihteeseen ja sen käyttöön politiikassa oli siis monitahoista, refleksiivistä ja punnitsevaa. Sen mahdollisia haittoja pohdittiin ja niitä arvioitiin suhteessa poliittisen toiminnan strategioihin. Ja tämä kaikki tapahtui ennen kuin painetun sanan epistemologia oli vaihtunut television muokkaamaksi epistemologiaksi, ennen kuin politiikka oli viihteellistynyt, ennen kuin massat olivat passivoituneet, ennen kuin kansalaisuus ymmärrettyinä nationalistisessa kontekstissa oli vanhentunut ja ennen kuin julkinen sfääri oli fragmentoitunut.

Viitteet

- 1 Kurikan ja muiden utopistien Kanadaan perustama sosialistinen ihanneyhteisö Sointula sijaitsi Malkosaarella.
- 2 Kyseinen näytelmä oli Aili Nissisen kirjoittama *Pentti-mylläri kuninkaan hovissa* (1916). *Keskeltä merivesi lainehtii* taas oli perinnelaulu, joka sisältää kaksi toistettavaa riimää, ”Keskeltä merivesi lainehtii/ ja rannat on kuin peili/ sievä ja sorja sen olla pitää tämän pojan heili”. Näin ollen työväenlasten iltamia järjestettiin vielä varsinaisten Ihanneliittojen lakkauttamisen jälkeinkin.

Arkistolähteet ja aikalaiskirjallisuus

- Alkio, Santeri (1905) Nuorisoseurakirja I. Porvoo: WSOY.
- Auer, Victor (1924) Työväki ja näyttämötaide. Teoksessa Sosialidemokraattinen puolue 25 vuotta. Muistojulkaisu. Helsinki: Sosialidemokraattinen puoluetuomikunta, 295-300.
- Haahti, Hilja (1920) Kristillisyys ja taide. Teoksessa Kristillisyys ja taide. Kristillisen taideyhdistyksen esitelmiä I. Helsinki: Edistysseurojen kustannus O.Y.
- Huotari, Anton (toim.) (1908) Ihanneliitto-työn opas. Viipuri: Suomen Sosialidemokraattinen Naisliitto.
- Ihanne. Sosialidemokratinen lastenlehti (1908–1910). Kansan Arkisto ja Työväen Arkisto.
- Ihanneliitto. Kansio 362.83 (471). Kansan Arkisto.
- Kurikka (1905–1906). Kansalliskirjasto.
- Kurikka, Matti (1905) Pääskyn rakkaus. Satu. Työväen Sanomalehti-osakeyhtiö, Helsingissä.
- Lyhyt silmäys Söörnäisten Työväenyhdistyksen Kymmenvuotiseen toimintaan (1905). Helsinki: Työväen kirjapaino.
- Painoasiain yllähallitus (1906). Kirjekonseptit. Kansallisarkisto.
- Pärssinen, Hilja (1905) Ihanneliitoista. Lentolehtisiä työväelle V. Viipuri: Wiipurin uusi kirjapaino- ja sanomalehti O.Y.

- Salokas, Eino (1920)** Taide ja kansansivistystyö. Teoksessa *Kristillisuus ja taide*. Kristillisen taideyhdistyksen esitelmiä I. Helsinki: Edistysseurojen kustannus O.Y., 3–47.
- Sirola, Yrjö (1907)** Nuorille. Teoksessa *Jyväskylän osasto (toim.): Nouseva kosto*. Suomen Sos.Dem. Nuorisoliiton Joulualbumi 1907. Jyväskylä: S.Sos.Dem. Nuorisoliiton Jyväskylän osasto, 8–10.
- Sosialidemokraattisen Työläisnaisliiton edustajakokous (lyh. ek) (1902–1914)**. Työväen Arkisto.
- TSOY (1906)**. Työväen Sanomalehti OY:n johtokunnan ptk 1906. Kansan Arkisto.
- Työläisnainen (1905–1912)**. Työläisnaisliiton julkaiseman lehden vuosikerrat. Kansalliskirjasto.
- Tampereen sosialistinen nuoriso-osasto (TSNO)**. Tampereen Työväen Yhdistyksen Nuorisoliiton ptk (1903–1906). Kansan Arkisto.
- Uotinen, Mikko (1906) (toim.)** Suomen Sosialidemokratian puolueen viidennen edustajakokouksen pöytäkirja. Sosialidemokratian puoluetoimikunnan kustannuksella, Tampereen työväen osuuskirjapaino r. l.: Tampere.
- Uotinen, Mikko (1906)** Nuorten on maa. Sosialistinen aikakauslehti 1.3.1906, nro 5, 106–109.
- Valpas, Edvard (1907)** Työläisnuoriso kansainvälisessä vapaustaistelussa. Teoksessa *Jyväskylän osasto (toim.): Nouseva kosto*. Suomen Sos.Dem. Nuorisoliiton Joulualbumi 1907. Jyväskylä: S.Sos.Dem. Nuorisoliiton Jyväskylän osasto, 13–30.
- Vapauden Taimi (1909)**. Sörnäisten Ihanneliitto. Käsikirjoitettu lehti. Työväen Arkisto.

Kirjallisuus

- Alapuro, Risto (1994)** Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890–1933. Helsinki: Hanki ja Jää.
- Anttila, Anu-Hanna (2005)** Loma tehtaan varjossa. Teollisuustyöväestön loma- ja vapaa-ajan moraalisaateli Suomessa 1930–1960-luvuilla. *Bibliotheca Historica* 93. Helsinki: SKS.
- Bahtin, Mihail (1995)** François Rabelais. Keskiajan ja renessanssin nauru. Helsinki: Taifuuni.
- Bourdieu, Pierre (1999)** Televisiosta. Helsinki: Otava.
- Bryant, Jennings & Dorina Miron (2002)** Entertainment as media effect. Teoksessa *Jennings Bryant & Dolf Zillmann (toim.) Media Effects. Advances in Theory and Research*. Mahwah, NJ.: Lawrence Erlbaum, 549–582.
- Corner, John (2003)** Mediated Persona and Political Culture. Teoksessa *Corner, John & Dick Pels (toim.) Media and the Restyling of Politics*. London: Sage, 67–84.
- Corner, John & Dick Pels (2003)** Introduction. The re-styling of politics. Teoksessa *Corner, John & Dick Pels (toim.) Media and the Restyling of Politics*. London: SAGE, 1–18.
- Couldry, Nick (2006)** Culture and citizenship: The missing link? *European Journal of Cultural Studies* 9:3, 321–339.
- Dyer, Richard (1993 [1977])** Entertainment and utopia. Teoksessa *During, Simon (toim.) The Cultural Studies Reader*. London: Routledge, 271–283.
- Ehnrooth, Jari (1992)** Sanan vallassa vihan voimalla. Sosialistiset vallankumousopit ja niiden vaikutus Suomen työväenliikkeessä 1905–1914. *Historiallisia tutkimuksia* 167. Helsinki: SKS.
- Fiske, John (1989)** *Reading the Popular*. Boston: Unwin Hyman.
- Golding, Peter & Graham Murdock (1996)** Culture, communications, and political economy. Teoksessa *Curran, James & Michel Gurevitch (toim.) Mass Media and Society*. Second Edition. London: Arnold, 11–30.
- Gombrich, E. H. (1994)** *Meditations on a Hobby Horse and Other Essays on the Theory of Art*. London: Phaidon.
- Goodwin, Jeff; M. Jasper James & Francesca Polletta (2001)** Introduction: Why emotions matter. Teoksessa *Goodwin, Jeff; M. Jasper James & Francesca Polletta (toim.) Passionate Politics. Emotions and Social Movements*. Chicago & London: The University of Chicago Press, 1–24.
- Gottdiener, M. (1985)** Hegemony and mass culture: A semiotic approach. *The American Journal of Sociology* 90 (5), 979–1001.
- Gripsrud, Jostein (2002)** *Understanding Media Culture*. Arnold: Oxford University Press.
- Hartley, John & Joshua Green (2006)** The public sphere on the beach. *European Journal of Cultural Studies* 9 (3), 341–362.

- Heiskanen, Ilkka (1989)** Television katselu psyykkisenä työnä ja yhteisöllisen kontrollin lähteenä ja kohteena. Teoksessa Heikkinen, Kalle (toim.) *Elämää kuvavirrassa. Televisio suomalaisissa elämäntavoissa*. Helsinki: Tammi, 114–170.
- Hermes, Joke (2005)** *Re-reading Popular Culture*. Malden: Blackwell.
- Hermes, Joke (2006)** Hidden debates. Rethinking the relationship between popular culture and the public sphere. *Javnost* 13 (4), s. 27–44.
- Hobsbawm, Eric (1987)** *Age of Empire 1875–1914*. New York: Pantheon Books.
- Hoggart, Richard (1958)** *The Uses of Literacy*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Hokkanen, Vilho (1949)** *Esipuhe*. Teoksessa Hokkanen, Vilho (toim.) *Isänmaan kasvot Kurikan kuvastimessa*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Kansanvalta.
- Horkheimer, Max & Theodor Adorno (2002)** *Dialectic of Enlightenment*. New York: Continuum.
- Huotari, Anni (1929)** *Muistelmia Ihanneliitosta*. Teoksessa *Alkutaipaleelta. Muistelmia työväenliikkeen ensivaiheista*. Helsinki: Kustannusyritys Kansanvalta.
- Hynninen, Marja (1971)** *Pilapiirrostudkimus. Tutkimus suomalaisista pilalehdistä, pilapiirroksista ja piirtäjistä. Taideteollisen oppilaitoksen kuvallisen viestinnän osaston lopputyö*.
- Johnson, Richard (1983)** *What Is Cultural Studies Anyway?* Birmingham: Centre for Contemporary Cultural Studies.
- Jones, Jeffrey J. (2005)** *Entertaining Politics. New Political Television and Civic Culture*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Karvonen, Erkki (1997)** *Imagologia. Imagon teorioiden esittelyä, analyysiä ja kritiikkiä. Akateeminen väitöskirja. Tiedotusopin laitos, Tampere: Tampereen yliopisto*.
- Karvonen, Erkki (2004)** *Viihdekin luo poliittista imagoa. Luettavissa internet-osoitteessa: <<http://www.uta.fi/~tierka/Viihdeimago.htm>> [Luettu 18.10.2008]*
- Kolehmainen, Marjo (2006)** *Populaariksi piirretty politiikka: Itse valtiaat ja poliittinen huumori. Poliittikka* 48:4, 250–261.
- Kolehmainen, Taru (2008)** *Hyrysystä vapuriin. Sanakilpailuilla sanoja suomeen. Hiidenkivi* 15 (6), 22–25.
- Kurkela, Vesa (1983)** *Taistojen tiellä soiteltiin – ja soiton tahdissa tansittiin. Työväenmusiikki-instituutin julkaisuja 2. Jyväskylä: Työväenmusiikki-instituutti*.
- Kurkela, Vesa (2000)** *Työväenilmat, valistus ja karnevaali. Teoksessa Krekola, Joni; Kirsti Salmi-Niklander & Johanna Valenius (toim.) Naurava työläinen, naurettava työläinen. Näkökulmia työväen huumoriin. Tampere: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 8–33*.
- Leino-Kaukiainen, Pirkko (1988)** *Kasvava sanomalehdistö sensuurin kahleissa 1890–1905. Teoksessa Päiviö Tommila, Lars Landgren & Pirkko Leino-Kaukiainen: Sanomalehdistön vaiheet vuoteen 1905. Suomen sanomalehdistön historia 1. Kustannuskiila oy, Kuopio, 421–629*.
- Lagerstedt, Ilpo (2008)** *Amerikansuomalaisia sarjakuvataiteilijoita. Tampere: Tampere University Press*.
- Marshall, T. H. (1964)** *Citizenship and social class. Teoksessa Marshall, T. H.: Class, Citizenship and Social Development. Garden City: Doubleday & Company, 65–122*.
- Moring, Tom & Hal Himmelstein (1993)** *Politiikkaa riisuttuna. Kampanjakulttuuri murroksessa televisioidun politiikan aikaan. Helsinki: YLE*.
- MOT Kielitoimiston sanakirja 2.0 (2007)** *Kotimaisten kielten tutkimuskeskus & Kielikone Oy. Elektroninen sanakirja. Sanakirjapalvelu luettavissa luvalla internet-osoitteessa: <<http://www.kielikone.fi/fi/>>*
- Mykkänen, Juri (2005)** *Huumori ja poliittisen mainonnan modernisoituminen. Lähikuva. Turun elokuvakerho ry:n jäsenlehti 2/2005. Turku: Turun elokuvakerho, 90–98*.
- Mylläri, Juhani (1983)** *Poliittinen karikatyyri suomalaisissa pilalehdissä 1868–1917. Taidehistoriallinen ja -teoreettinen tutkimus poliittisen karikatyyrin olemuksesta ja viestintäkeinoista. Jyväskylä Studies in the Arts 19. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto*.
- Palmgren, Raoul (1965)** *Työläiskirjallisuus (Proletaarikirjallisuus). Kirjallisuus- ja aatehistoriallinen käsitteiselvitys. Porvoo: WSOY*.
- Parikka, Raimo (1997)** *”Varo veli, topora yksin matkustaa”. Rahvas, vastarinta, politiikka. Teoksessa Parikka, Raimo (toim.) Työväestö ja kansakunta. Väki voimakas 10. Tampere: THPTS*.
- Pietilä, A.-P. (2007)** *Uutisista viihdettä, viihteestä uutisia. Median muodonmuutos. Helsinki: Art House*.

- Postman, Neil (1987) *Huivitamme itsemme hengiltä. Julkinen keskustelu viihteen valtakaudella.* Porvoo: Werner Söderström.
- Radway, Janice A. (1991) *Reading the Romance. Women, Patriarchy, and Popular Literature.* Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- Rantanen, Pekka & Ralf Kauranen (2008) *Naurettava lakko.* Teoksessa Haapala, Pertti; Olli Löytty; Kukku Melkas & Marko Tikka (toim.) *Kansa kaikkivaltias. Suurlakko Suomessa 1905.* Helsinki: Teos, 269–293.
- Salmi-Niklander, Kirsti (2004) *Itsekasvatusta ja kapinaa. Tutkimus Karkkilan työläisnuorten kirjoittavasta keskusteluyhteisöstä 1910- ja 1920-luvuilla.* SKS:n toimituksia 967. Helsinki: SKS.
- Street, John (1997) *Politics and Popular Culture.* Cambridge: Polity.
- Sulkunen, Irma (1986) *Raittius kansalaisuskontona. Raittiusliike ja järjestäytyminen 1870-luvulta suurlakon jälkeisiin vuosiin.* Helsinki: SHS.
- Suodenjoki, Sami (2007) *Sosialistisen työväenliikkeen nousu.* Teoksessa Suodenjoki, Sami & Jarmo Peltola: *Köyhä kansa katkoo kahleitansa. Luokka, liike ja yhteiskunta 1880–1918. Vasemmistolainen työväenliike Pirkanmaalla I.* Tampere: Tampere University Press, 54–143.
- Turner, Victor & Edith Turner (1978) *Image and Pilgrimage in Christian Culture. Anthropological Perspectives.* New York: Columbia University Press.
- Uino, Ari (1991) *Pilalehtien monenkirjavia sukupuuta.* Teoksessa Tommila, Päiviö (toim.): *Suomen lehdistön historia 8, Aikakauslehdistön historia, Yleisaikakauslehdet.* Helsinki: Gummerus, s. 293–363.
- Valaskivi, Katja (2002) *Leipää ja rinkiä. Johdatus asian ja viihteen suhteeseen suomalaisessa televisiossa.* Tampere: Tampereen yliopisto.
- van Zoonen, Liesbet (2005) *Entertaining the Citizen. When Politics and Popular Culture Converge.* Lanham: Rowman & Littlefield.
- Vanhan kirjasuomen sanakirja I* (1985) *Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 33.* Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- Vilkuna, Kustaa H. J. (2000) *Herranperkeleet ja nakumannit. Säätyläistön ja rahvaan välinen ristiriita suomalaisessa kansanomaisessa huumorissa 1550–1850.* Teoksessa Krekola, Joni; Kirsti Salmi-Niklander & Valenius, Johanna (toim.): *Naurava työläinen, naurettava työläinen. Näkökulmia työväen huumoriin.* Tampere: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 34–49.
- Westman, Ulla-Stina (1982) *IV Rautakaudesta kulta-aikaan. Suomi.* Teoksessa Prántare, Bo; Erik Lund; Ulla-Stina Westman; Ivar Eskeland & Einar Östgaardt: *Lehdistö pohjoismaissa.* Porvoo: WSOY, 116–154.
- Ylönen, Marja (2001) *Pilahistoria. Suomi poliittisissa pilapiirroksissa 1800-luvulta 2000-luvulle.* Helsinki: SKS.